บทที่ 3
ภาพรวมประวัติศาสตร์ภาคใต้

ก่อนที่จะเข้าสู่การศึกษาโบราณวัตถุที่พบในบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยต้องการให้เห็นภาพรวมประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในภาคใต้เสียก่อน เพื่อที่จะเข้าใจถึงลักษณะการดำเนินชีวิต ที่มา พัฒนาการและลักษณะของสังคมในพื้นที่บริเวณคาบสมุทรภาคใต้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอาศัยการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีที่ผ่านมา โดยช่วงเวลาที่นำเสนอนี้จะครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์จนถึงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนเข้าสู่โฉมหน้าสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้

ในภาคใต้ของประเทศไทย พบหลักฐานการเข้าอยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดทางฝั่งทะเลตะวันตก ที่เพิงผาถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ตั้งแต่ 38,000 - 27,000 ปีมาแล้ว แหล่งโบราณคดีถ้ำหลังโรงเรียนอยู่บนเขาหินปูน ซึ่งตั้งอยู่บนลำธารสองสาย อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลสมัยนั้น 95 เมตร และอยู่ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ 30 กิโลเมตร (ภาพที่ 5) แหล่งดังกล่าวถูกพบจากการขุดค้นทางโบราณคดีโดยนายดักลาส แอนเดอร์สัน (Douglas Anderson)[1] ผลการขุดค้นพบว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายช่วงสมัยที่ไม่ต่อเนื่องกัน มีชั้นดินทางวัฒนธรรม 5 ชั้นด้วยกัน คือ ชั้นล่างสุด (ชั้นที่ 5) 37,000 ± 1,780 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 4) 32,180 ± 1,330 ถึง 27,330 ± 570 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 3) 9,655 ± 90 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 2) 8,300 ± 85 ปีมาแล้ว ชั้นบนสุด (ชั้นที่ 1) 7,765 ± 70 ถึง 7,575 ± 75 ปีมาแล้ว

ในช่วงวัฒนธรรมล่างสุด (ชั้นที่ 5) พบว่ามิได้เป็นการอยู่อาศัยของมนุษย์อย่างถาวร แต่สันนิษฐานว่าคงเป็นที่พักชั่วคราวในฤดูกาลล่าสัตว์เท่านั้น โบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือสะเก็ดหินในยุคแรก ๆ ต่อมาจึงใช้เครื่องมือหินกะเทาะ มีทั้งเครื่องขูด (scrapers) มีด (knives) เครื่องมือสับตัด (choppers) ทำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่น คือ หินเชิร์ต (chert) ความน่าสนใจของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้คือเป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งเดียวที่ให้ข้อมูลของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินที่มีอายุระหว่าง 38,000 – 27,000 ปีมาแล้ว เนื่องจากแหล่งอื่น ๆ ที่มีอายุอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันที่เคยเป็น

---

[1] Douglas D. Anderson. 1986. Langrongrian, Rock Shelter, A Pleistocene – Early Holocene Archaeological Site from Krabi, Southwestern Thailand. (U.S.A. : Brown University)

ผืนแผ่นดินและชายฝั่งทะเลในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันจมอยู่ใต้ทะเลไปหมดแล้ว ด้วยสาเหตุของระดับน้ำทะเลที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตลอดเวลา ยุคดังกล่าวหากแบ่งโดยใช้ลักษณะทางธรณีวิทยาเป็นหลัก สามารถกำหนดได้ว่าอยู่ในยุคไพลสโตซีนตอนปลาย

ในช่วงต่อมา คือ ในราว 26,000 – 14,000 ปีมาแล้ว จากหลักฐานที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการอยู่อาศัยหลายสมัยและไม่ต่อเนื่องกัน มีชั้นวัฒนธรรม 5 ชั้นด้วยกัน คือ ชั้นล่างสุด (ชั้นที่ 5) 26,400 – 25,000 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 4) 25,000 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 3) 10,630 – 9,670 ปีมาแล้ว ชั้นต่อมา (ชั้นที่ 2) 6,070 ปีมาแล้ว ชั้นบนสุด (ชั้นที่ 1) 4,240 ปีมาแล้ว[1] จากหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีพบว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ได้ใช้เพิงผาเป็นที่อยู่อาศัยถาวร และใช้เพิงผาเป็นที่ฝังศพด้วย แต่การฝังศพดังกล่าวเป็นการฝังศพครั้งที่ 2 คือ เลือกบางส่วนจากศพมาฝังใหม่ จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าช่วงเวลานี้มีการใช้แหล่งพำนักเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและฝังศพในสถานที่เดียวกัน

ช่วงระยะเวลานี้ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ มีความสัมพันธ์กันกับการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลอยู่มาก กล่าวคือ พวกเขาได้รับผลกระทบต่อการขึ้น-ลงของระดับน้ำทะเลในแต่ละช่วงแต่ละสมัย จนทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นที่อยู่ตามการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเล โดยในช่วงเวลานี้น้ำทะเลลดต่ำลงมาก ต่ำกว่าระดับปัจจุบันประมาณ 120-150 เมตร[2] เกิดเป็น "สะพานแผ่นดิน" ของไหล่ทวีปซุนดาขึ้นใหม่ มีแผ่นดินเพิ่มมากขึ้น ทะเลถอยห่างออกไป ปรากฏการณ์นี้ทำให้มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ เคลื่อนย้ายออกจากถิ่นที่อยู่เดิม เพราะถิ่นที่อยู่เดิมกลายเป็นที่สูงเกินไป และอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลที่เป็นแหล่งอาหารมากด้วย ดังนั้น ผู้คนจึงพากันเคลื่อนย้ายไปอยู่ในบริเวณแผ่นดินที่เกิดใหม่ซึ่งโผล่พ้นน้ำขึ้นมา และอยู่ใกล้ทะเลอันเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การที่ไม่พบหลักฐานการอยู่อาศัยในช่วงนี้ มีนักวิชาการสันนิษฐานว่า เนื่องจากในสมัยต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ทำให้บริเวณที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยเหล่านี้จมอยู่ใต้ทะเลหมด หลักฐานการอยู่อาศัยจึงน่าจะถูกฝังอยู่ในโพรงถ้ำที่อยู่ใต้ทะเล[3]

เมื่อยุคไพลสโตซีนสิ้นสุดลง และเริ่มต้นยุคโฮโลซีนเมื่อประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว ระดับน้ำทะเลค่อย ๆ ขยับตัวสูงขึ้นจนระดับต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปัจจุบัน 38-11 เมตร มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้สมัยนี้ยังคงใช้เพิงผาเป็นที่อยู่อาศัยถาวร (เช่น ที่แหล่งโบราณคดีถ้ำหมอเขียว

---

[1] อมรา ศรีสุชาติ. 2542. "โบราณวัตถุและหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : ในภาคใต้." สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 9, หน้า 5158

[2] พิสิฐ เจริญวงศ์. 2525. "ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์" ลักษณะไทย เล่ม 1 ภูมิหลัง. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช), หน้า 54.

[3] อมรา ศรีสุชาติ. 2544. สายรากภาคใต้ ภูมิลักษณ์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์ (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), หน้า 7-8

จังหวัดกระบี่) และยังคงพฤติกรรมการใช้สถานที่อยู่อาศัยร่วมกันกับการฝังศพ (เช่นที่แหล่งโบราณคดีถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ และถ้ำซาไก จังหวัดตรัง) เพียงแต่ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางประการ เป็นต้นว่า การแบ่งพื้นที่สัดส่วนอย่างชัดเจนระหว่างคนเป็นและคนตาย ดังตัวอย่างเช่น ที่ถ้ำซาไก จังหวัดตรัง ที่การฝังศพมักจะฝังไว้ปากถ้ำ ซึ่งอยู่ทางตะวันตก เป็นต้น[1]

สำหรับเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ใช้กันสมัยนี้ ยังคงใช้เครื่องมือสะเก็ดหิน มีการทำหัวลูกศร (จากหลักฐานที่พบจากถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่) อีกทั้งยังนิยมทำเครื่องมือหินกะเทาะที่ทำจากหินกรวดแม่น้ำประเภทเครื่องมือสับตัดและขวานสั้น (short axe) ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมโฮบิเนียนอีกด้วย

วัฒนธรรมโฮบิเนียน (Hoabinhian Culture) ตั้งชื่อตามแหล่งโบราณคดีในจังหวัดฮัวบินที่ตังเกี๋ย ประเทศเวียดนามเหนือ โดยการขุดค้นของนักโบราณคดีหญิงชาวฝรั่งเศส ชื่อ แมดเดอลีน โคลานี (Madeleine Colani) ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี โคลานีได้ตั้งชื่อเครื่องมือหินที่เธอขุดพบว่า "โฮบินเนียน"[2] เครื่องมือหินในวัฒนธรรมโฮบินเนียนมักจะมีลักษณะเป็นเครื่องมือหินที่ถูกกะเทาะเป็นรอยเล็ก ๆ และขัดให้เรียบ พบเครื่องมือหินที่มีลักษณะอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมโฮบินเนียนในประเทศไทย เวียดนามเหนือ มาเลเซีย เกาะสุมาตราในประเทศอินโดนเซีย และบางส่วนของประเทศพม่า อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเครื่องมือหินลักษณะนี้จะได้รับอิทธิพลมาจากเวียดนามเสมอไป

ระหว่าง 8,500 –5,000 ปีมาแล้ว ช่วงแรกระดับน้ำทะเลลดลงต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปัจจุบัน 10-6 เมตร ช่วงกลางระดับน้ำทะเลเพิ่มสูงขึ้นบ้าง ลดต่ำลงบ้างจากระดับปัจจุบัน 1-4 เมตร แต่ในช่วง 5,300 ปีมาแล้ว ระดับน้ำทะเลเท่ากับปัจจุบัน เกิดสันทรายเป็นแนวยาว คือ สันทรายนครศรีธรรมราชจนจรดสันทรายสทิงพระ และชายหาดทั้งทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยนี้คงอาศัยอยู่ในถ้ำและเพิงผาของภูเขาลูกโดดตอนกลางของภาคใต้ตอนบน และกระจายอยู่ในถ้ำทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก[3] เริ่มวัฒนธรรมการใช้หม้อหุงต้ม (จากหลักฐานโบราณวัตถุ คือ เศษภาชนะดินเผาและลูกถือดินเผา อันเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นทั้งในการดุนหรือกระทุ้งด้านในก้อนดินรูปทรงกระบอกสำหรับขึ้นรูปภาชนะ หรือเป็นเครื่องมือรองรับภายในภาชนะที่ขึ้นรูปแล้วไม่ให้บิดเบี้ยวเมื่อตีไม้), วัฒนธรรมการนุ่งห่ม (จากหลักฐานการพบเครื่องมือหินทุบผ้าเปลือกไม้ (ภาพที่ 6) อันเป็นเครื่องมือหิน

---

[1] สุรินทร์ ภู่ขจรและคณะ. 2543. รายงานขั้นสรุปการขุดค้นที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ ถ้ำซาไก จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีชนกลุ่มน้อยเผ่าซาไก จังหวัดตรัง . (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร), หน้า 66

[2] ชิน อยู่ดี. 2529. สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (ม.ป.ท. : กรมศิลปากร), หน้า 32-33

[3] อมรา ศรีสุชาติ. เรื่องเดิม , หน้า 8

ที่มีลักษณะเป็นแท่งคล้ายค้อนหิน ประกอบด้วยส่วนหัวที่บากเป็นร่องหรือริ้วรอยไว้สำหรับทุบเปลือกไม้ และส่วนด้ามที่คอดเรียวเล็กกว่าส่วนหัว สำหรับจับถือหรือต่อเข้าด้ามไม้ ทำจากหินดินดาน หินเฟลด์สปาร์ขนาดแท่งยาวตั้งแต่ 9.0-24.5 เซนติเมตร และกว้างหรือหนาตั้งแต่ 3.8-3.5 เซนติเมตร พบจากแหล่งโบราณคดีถ้ำเบื้องแบบ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และแหล่งสำรวจอื่น ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่, อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร, อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และจากจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น)[1]

นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือหินที่น่าสนใจแบบหนึ่ง คือ ขวานหินขัดยาวที่เรียกว่า ระนาดหิน (ภาพที่ 7) ความน่าสนใจของเครื่องมือหินชนิดนี้ คือ ทำจากหินที่เคาะแล้วมีเสียงดังกังวานคล้ายโน้ตดนตรี เคยพบอยู่รวมกันเป็นชุดจำนวน 6 ชิ้นที่แหล่งโบราณคดีคลองกาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเมื่อนำมาเรียงกันแล้วตีทดสอบ ปรากฏว่าให้เสียงดนตรีได้ ดังนั้น จึงเรียกขวานหินประเภทนี้อีกชื่อหนึ่งว่า ระนาดหิน หากเครื่องมือหินดังกล่าวถูกสร้างขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์เสียงดนตรีจริงดังที่มีการสันนิษฐาน สิ่งนี้จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงสุนทรียภาพทางดนตรีของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ที่มีมาไม่น้อยกว่า 5,000 ปีมาแล้ว

นอกจากสุนทรียภาพทางดนตรีแล้ว ยังปรากฏการแสดงออกทางสุนทรียภาพด้านการสร้างสรรค์งานศิลปะในสมัยนี้ด้วย โดยปรากฏหลักฐานที่รู้จักกันว่าเป็น "ศิลปะถ้ำ" นั้นเอง ศิลปะถ้ำที่กำหนดอายุว่าอยู่ในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้พบมากมายหลายแห่ง นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2445 ที่มีการบันทึกแหล่งศิลปะถ้ำในประเทศไทยเป็นครั้งแรกจนถึงปีพุทธศักราช 2540 ปรากฏแหล่งถ้ำของประเทศไทยในภาคใต้ 38 แหล่ง อยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างเดียวมี 14 แหล่ง เป็นของสมัยประวัติศาสตร์อย่างเดียวมี 21 แหล่ง และที่เป็นของทั้งสองสมัยอยู่ในแหล่งเดียวกันมี 3 แหล่ง[2] (ภาพที่ 8-10)

อันที่จริง การกำหนดอายุสมัยให้แก่ศิลปะถ้ำเป็นเรื่องยาก แต่อาศัยการพิจารณาจากทำเลที่ตั้งของแหล่งและตำแหน่งของภาพบนผนังถ้ำเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพบว่าแหล่งที่มีการสร้างงานศิลปะเป็นถ้ำหินปูนหรือเพิงผาที่อยู่ใกล้ชายทะเล น่าจะเกิดขึ้นหลังจากช่วงสุดท้ายที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุดในสมัยโฮโลซีน คือระหว่าง 6,500-5,500 ปีมาแล้ว ทำให้เกิดตะกอนสะสมที่เป็นเพิงผาหรือรอยบาก (Notch) และโพรงถ้ำหรือเพิงผาระดับความสูง 3-5 เมตร จากระดับน้ำทะเลปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้งานศิลปะถ้ำจึงต้องมีการสร้างสรรค์ขึ้นหลังการเกิดโพรงถ้ำหรือเพิงผา ซึ่งเป็นสถานที่สร้างสรรค์งานเหล่านี้

---

[1] ยมรา ศรีสุชาติ. 2542. "เครื่องมือเครื่องใช้หินสมัยโบราณ : ในภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 3. หน้า 1246-1247.

[2] ยมรา ศรีสุชาติ. 2542. "ศิลปถ้ำภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. 15. หน้า 7438-7439

ศิลปะถ้ำทำให้เรามองเห็นพฤติกรรม วิถีชีวิต และประเพณีบางประการของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง สุนทรียภาพทางศิลปะดังกล่าวสืบต่อลงมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ ดังได้พบหลักฐานการสร้างสรรค์งานที่สามารถกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า ภาพอักษรประดิษฐ์ หรือภาพตามคติความเชื่อทางศาสนา อย่างไรก็ดี เราสามารถพบความแตกต่างระหว่างภาพศิลปะถ้ำในสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ได้ กล่าวคือ ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะในสมัยก่อนประวัติศาสตร์นิยมสร้างภาพคนและสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่แสดงกิจกรรมของชุมชนตลอดจนบันทึกเหตุการณ์สำคัญอันเป็นส่วนรวม ไม่เฉพาะเจาะจงว่าใครสร้างและสร้างเพื่อใคร ในขณะที่สมัยประวัติศาสตร์ใช้ถ้ำหรือแผ่นหินธรรมชาติเป็นที่สร้างสรรค์งานศิลปะเฉพาะเจาะจง ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน 3 ประการ ประการแรกเพื่อให้เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาหรือศาสนสถาน ภาพที่ปรากฏจึงเป็นภาพหรือสัญลักษณ์ของสิ่งที่เคารพบูชาตามคติความเชื่อในศาสนา ประการที่สอง เพื่อเป็นการระลึกถึงการมาเยือนสถานที่แห่งนั้นๆ หรือประกาศให้รู้ว่าสถานที่แห่งนั้น ๆ มีความสำคัญอย่างไรจึงต้องบันทึกไว้ และประการสุดท้ายเพื่อบันทึกภาพชีวิตหรือกิจกรรมของกลุ่มชนที่ตนรู้จักหรือพบเห็น[1]

เมื่อเข้าสู่ช่วง 5,000 – 2,200 ปีมาแล้ว ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นบ้าง ต่ำลงบ้างจากระดับน้ำทะเลปัจจุบันระหว่าง 1.2-2.2 เมตร ได้ปรากฏเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทขวานหินขัดมากขึ้นทั้งในถ้ำและพื้นที่ราบ แม้จะมีการทำเครื่องมือหินขัดตั้งแต่ช่วงช่วงก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม แต่ในสมัยนี้มีความนิยมเพิ่มมากขึ้น ที่เรียกว่า ขวานหินขัด เนื่องจากวิธีในการทำเครื่องมือหินมีความละเอียดมากขึ้น แทนที่จะกะเทาะให้มีคมกลับเปลี่ยนเป็นโกลนหินให้ได้รูปที่ต้องการแล้วขัดจนเรียบให้มีลักษณะคล้ายหัวขวาน เครื่องมือหินขัดบางชนิดสามารถใช้ประโยชน์ได้มากกว่าการใช้เป็นเครื่องมือล่าสัตว์หรือชำแหละ แต่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการตัดไม้ ขุดฉกไม้ และใช้เป็นเครื่องมือในการขุดพรวนดินเพื่อปลูกพืชอีกด้วย

ขวานหินขัดปรากฏอยู่ทั่วไปในแหล่งโบราณคดีทั่วประเทศ และจากกลวิธีการทำที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาไปอีกระดับหนึ่งของมนุษย์ ขวานหินขัดจึงได้รับการกำหนดอายุให้เป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยหินใหม่ (Neolithic Age) มีอายุตั้งแต่ราว 6,000-3,000 ปีมาแล้ว ในการทำเครื่องมือหินขัดจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมเกษตรกรรมและชาวประมงในเวลาต่อมา

---

[1] อมรา ศรีสุชาติ. เรื่องเดิม. หน้า7455-7456

ภาชนะดินเผาที่มีความน่าสนใจที่พบในช่วงเวลานี้และช่วงก่อนหน้านี้คือ ภาชนะดินเผาแบบ "หม้อสามขา "(Tri Pots) (ภาพที่ 11) ยกตัวอย่างจากแหล่งโบราณคดีถ้ำปากอม อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีถ้ำเบื้องแบบ อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีถ้ำเขาหินตก อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งโบราณคดีถ้ำเขาฉานเรน อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร เป็นต้น (ภาพที่ 12) ภาชนะรูปแบบหม้อสามขานี้ พบตั้งแต่แหล่งโบราณคดีในจีนในชั้นวัฒนธรรมลุงชาน อันเป็นวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ของจีน

คำว่า "ลุงชาน" เป็นชื่อสถานที่ คือ ลุงชานเชน (Lung- shan-chen) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชินาน (Tsinan) เมืองหลวงของมณฑลชานตุงห่างออกไปประมาณ 40 กิโลเมตร เป็นแหล่งที่พบเครื่องปั้นดินเผาสีดำ (The Black Pottery) สมัยหินใหม่เป็นครั้งแรกในจีน วัฒนธรรมลุงชานเกิดขึ้นในประเทศจีนภาคตะวันออกเมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อนคริสตกาลจนถึง ค.ศ. 100 หรือ 4,500 ปีมาแล้ว– พุทธศตวรรษที่ 7 วัฒนธรรมนี้แผ่คลุมประเทศจีนภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณแม่น้ำฮวงโหตอนล่างในบริเวณมณฑลโฮนาน โฮเป ชานตุง และภาคเหนือของมณฑลอันหุย และเกียงซี จากบริเวณเหล่านี้วัฒนธรรมลุงชานแผ่ลงใต้ไปยังบางส่วนในลุ่มแม่น้ำยางซี และขึ้นเหนือไปถึงแหลมเลียงตุง[1] เครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมลุงชานนี้ทำด้วยดินเหนียวเนื้อละเอียด ทั้งจากวิธีขึ้นรูปด้วยมือ (Hand made) วิธีนี้มักใช้ทำถ้วยขนาดเล็กและอ่าง และวิธีขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน (Wheel made) ซึ่งมักจะใช้ทำภาชนะขนาดใหญ่ ซึ่งมีรูปแบบต่างๆกันประมาณ 30 แบบ เนื้อภาชนะหนาประมาณ 1 ใน8 ของนิ้วฟุต (ประมาณ 3 มม.) ที่ยาวที่สุดประมาณ 1 ใน 25 ของนิ้วฟุต ภาชนะตามปกติจะปล่อยไว้ไม่ขัด ทึบ ไม่มัน ยกเว้นภาชนะสีดำ และสีเทาที่ขัดจนผิวนอกจนเป็นมัน เฉพาะภาชนะสีดำขัดที่ตอนบนของผิวด้านในอีกด้วย

เจ้าของวัฒนธรรมลุงชานนี้เป็นกสิกรที่เลี้ยงสุนัข หมู ไก่ และวัวควาย แต่ยังไม่มีม้าใช้ บ้านก่อด้วยโคลน ผังบ้านเป็นรูปกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 เมตร ในการขุดค้นบางแห่ง พบพื้นที่อยู่อาศัยกันหลายชั้น เช่นที่ ฮูกัง (Hou Kang) พื้นที่อยู่อาศัยทับกันอยู่ถึง 9 ชั้น แสดงว่าที่หมู่บ้านนั้น ๆ อยู่ต่อเนื่องกันหลายชั่วอายุคน นอกจากนี้ยังมีร่องรอยว่ามีการแบ่งชนชั้นและมีประมุขเกิดขึ้นแล้ว

นอกจากแหล่งโบราณคดีในจีน หม้อสามขาและชิ้นส่วนหม้อสามขาที่ค้นพบในประเทศไทย คือ แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า ตำบลจระเข้เผือก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี (ในประเทศไทยเรียกยุคหินใหม่ที่มีการใช้หม้อสามขาว่า "วัฒนธรรมบ้านเก่า"), แหล่งโบราณคดีบ้านแจงงาม อำเภอหนองหญ้า

---

[1] ชิน อยู่ดี เรื่องเดิม , หน้า 58-59

ไซ จังหวัดสุพรรณบุรี, แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี[1] รวมไปถึงแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ทั้งสองฝั่งทะเลคือฝั่งอ่าวไทย และฝั่งทะเลอันดามัน ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เลยไปจนถึงแหล่งโบราณคดีในประเทศมาเลเซีย เช่นที่ Kodiang ในรัฐเคดาห์[2], Bukit Tengku Lembu ในรัฐเปอร์ลิส[3] และที่ Gua Musang ในรัฐกลันตัน เป็นต้น

การพบภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขาซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษในช่วงยุคหินใหม่ตั้งแต่ประเทศจีนลงมาจนถึงปลายแหลมคาบสมุทรมลายูรวมไปถึงที่เกาะไต้หวัน ก่อให้เกิดการตั้งข้อสังเกตถึงการได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมลุงชานของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสามารถตีความไปได้ 2 ประการ คือ[4]

1. ต้นแบบของการทำหม้อสามขาในเอเชียด้านตะวันออกอาจเริ่มขึ้นในประเทศจีนใหญ่ แล้วได้กระจายไปในที่อื่นๆ โดยมีการติดต่อไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ซึ่งอาจใช้ลำน้ำเป็นเส้นทางคมนาคม อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานนี้ไม่ได้หมายความว่าได้เกิดการอพยพของประชากรหรือมีการปกครองจากประเทศจีนเข้ามาในสมัยก่อนประวัติศาสตร์

2. ความคิดในการประดิษฐ์หม้อสามขาอาจเกิดขึ้นหลายแห่งในเวลาใกล้เคียงกันหรือห่างกัน โดยแต่ละแห่งไม่ได้รับอิทธิพลจากกันทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ความคล้ายคลึงกันของรูปแบบภาชนะที่เกิดขึ้น เนื่องจากมนุษย์อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน ทำให้มนุษย์ที่มีสติปัญญาและความสามารถเท่ากันผลิตของออกมาคล้ายกันโดยบังเอิญ

หม้อสามขาที่พบจากแหล่งต่าง ๆ ตั้งแต่ประเทศจีนลงมาจนถึงประเทศมาเลเซียนั้น แม้จะมีความเหมือนกัน คือ เป็นหม้อสามขา แต่ก็มีลักษณะรูปแบบลวดลายและขนาดเป็นของตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในแต่ละแห่งมีพัฒนาการทางอย่างที่เป็นของตนเอง เช่น หม้อสามขาที่พบที่บ้านเก่าที่ขาจะมีการเจาะรู (เพื่อระบายความร้อนในเวลานำไปเผา) ข้างในของตัวขาจะมีช่องว่าง ปลายขาจะแหลมและยาวกว่าหม้อสามขาที่พบที่ Feng-pi-t'ou บนเกาะไต้หวันที่มีขาที่สั้นกว่าและที่ปลายจะถูกตัดเรียบและตรง ส่วนที่พบจากจังหวัดกระบี่ ขาของหม้อจะมีขนาดเล็กและมีรูปร่างทรงกระบอก ไม่แหลมเหมือนที่บ้านเก่า เป็นต้น ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังไม่มีหลักฐานที่

---

[1] สุภมาศ ดวงสกุล. 2547. "ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ในเขตลุ่มแม่น้ำท่าจีนตอนบน ที่แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร ต.หนองราชวัตร อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี" วันเนี้ยของโบราณคดีไทย การประชุมสัมมนาทางวิชาการโบราณคดีปี 2547 เอกสารอัดสำเนา

[2] Adi Haji Taha.1982. "Prehistoric Collection Muzium Negara, Kuala Lumpur Malaysia", Art of Asia, Vol. 12, Issue 5 (September - October), p. 104

[3] Sieveking G. de G.1962. "The Prehistoric Cemetery at Bukit Tengku,Perlis", Federation Museums Journal , p. 22-54

[4] พรชัย สุจิตต์. 2527. "สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่จังหวัดกระบี่", เมืองโบราณ, 1 (มกราคม-มีนาคม), หน้า 11.

แน่นอนว่ามีการทำและใช้หม้อสามขาที่เหมือนกับทางภาคใต้หรือตะวันตกในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทย

ต่อจากยุคหินใหม่ คือ ยุคโลหะ หลักการโดยทั่วไปในการแบ่งยุคโลหะจะมีอยู่ 2 สมัยคือ ยุคสำริด และยุคเหล็กตามลำดับ เราพบโบราณวัตถุประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ในยุคโลหะในภาคใต้ มีรูปแบบจัดอยู่ในวัฒนธรรมดองซอน (Dongson Culture) วัฒนธรรมนี้ถูกพบครั้งแรกที่ดองซอน (Dong Son) เมืองที่ตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำซองมาในจังหวัดถั่นหัว (Thanh - Hoa) ของประเทศเวียดนามเหนือ วัฒนธรรมนี้สามารถกำหนดอายุอยู่ระหว่าง 500 ปีก่อนคริสตศักราช ถึง 100 ปีก่อนคริสตศักราช หรือราวพุทธศตวรรษที่ 1-5 ต่อมาพบวัฒนธรรมนี้ที่ยูนนาน ประเทศจีน ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา ประเทศมาเลเซียและประเทศอินโดนีเซีย สิ่งของเครื่องใช้ที่จัดอยู่ในวัฒนธรรมดองซอนที่สำคัญ คือ กลองมโหระทึกสำริด (ภาพที่ 13) ในภาคใต้มีการพบกลองมโหระทึกด้วยเช่นเดียวกัน โดยพบที่จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่จังหวัดสงขลา

จุดมุ่งหมายในการทำกลองมโหระทึกมีหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ[1] ใช้เป็นสิ่งแสดงความมั่งมี, ใช้ตีให้สัญญาณคราวออกศึก, ใช้เป็นรางวัลแก่ผู้ที่ทำความดีความชอบ, ใช้เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง, ใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการถวายแก่กษัตริย์, ใช้ในพิธีไสยศาสตร์ เพื่อขับไล่ผีและโรคภัยต่าง ๆ , ใช้เป็นเครื่องตีบอกโมงยาม, ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาในวัด, ใช้ในงานศพ, ใช้ในงานมหรสพ และงานเลี้ยงต่าง ๆ , ใช้ในพิธีเซ่นไหว้เทพแห่งน้ำและแทนดวงอาทิตย์, ใช้ในการออกศึกสงคราม ใช้ตีนำหน้าแถวทหาร ใช้ในงานฉลองแสดงความยินดีที่ได้บุตรเป็นผู้ชาย, ใช้ฉลองในงานเทศกาลรื่นเริงประจำปี, ใช้ในงานมงคล, ใช้ในพิธีเซ่นไหว้เทพบนสวรรค์, ใช้พิธีขอฝน,ใช้ในพิธีศพและเซ่นไหว้ผู้ตาย, ใช้เป็นสิ่งป้องกันไม่ให้ผู้ตายไปแล้วกลับมารบกวนคนในบ้านอีก, ใช้เมื่อมีการทำงานเป็นหมู่คณะ, ใช้ในฤดูเก็บเกี่ยว, ใช้ตีบอกสัญญาณต่าง ๆ และใช้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงน้ำท่วมครั้งใหญ่ เป็นต้น อย่างไรก็ดี แม้จะพบโบราณวัตถุที่ทำจากสำริดหรืออยู่ในวัฒนธรรมดองซอน แต่ก็มีผู้สังเกตว่า มีการขาดหายไปในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของผู้คนในช่วงสมัยโลหะและเรื่องเกษตรกรรม[2] กล่าวคือ ไม่เคยพบแหล่งถลุงแร่หรือแหล่งโลหกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ เช่นที่พบที่ภาคอื่นๆเลย ตัวอย่างของแหล่งโลหกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอื่นๆ เป็นต้นว่า ที่ภูโล้น ในเขตจังหวัดหนองคาย ภูโล้นเป็นภูเขาที่มีสายแร่ทองแดงอยู่ใกล้กับฝั่งแม่น้ำโขง สามารถสังเกตได้ง่ายจาก

[1] พรพรรณ เลาหศิรินาถ, 2524. "กลองมโหระทึกในประเทศจีนภาคใต้", ศิลปากร, 5 (พฤศจิกายน), หน้า 99-108.

[2] อมรา ศรีสุชาติ, สายรากภาคใต้ ภูมิลักษณ์ รูปลักษณ์ จิตลักษณ์, หน้า 60

รอยคราบสีเขียวบนผนังหิน การขุดค้นพบหลักฐานที่นอกจากแร่ทองแดง คือ ค้อนหินที่ใช้ในการทุบเอาแร่ทองแดง ชิ้นส่วนของเบ้าหลอมดินเผา แม่พิมพ์หิน และดินเผา หรือที่โนนป่าหวายในชั้นดินที่เกี่ยวข้องกับหลุมฝังศพบนก้อนขี้แร่ทองแดง ชิ้นส่วนของเบ้าหลอมดินเผา เมื่อพิจารณาจากความหนาแน่นของเศษกากแร่ที่หลงเหลือจากกระบวนการผลิตทองแดงที่โนนป่าหวาย แสดงให้เห็นว่าบริเวณนี้เป็นแหล่งผลิตทองแดงที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[1]

ดังนั้น จึงมีการเสนอแนวคิดว่า ความรู้เกี่ยวกับทางด้านโลหกรรมในภาคใต้ไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่ได้มาจากการติดต่อกับผู้คนจากภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย อันสืบเนื่องมาจากการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน โดยภาคใต้มีทัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ ดีบุก ซึ่งเป็นที่ต้องการของชุมชนที่ทำโลหกรรมในภาคอื่นๆ เนื่องจากดีบุกสามารถนำไปผสมกับทองแดง เพื่อให้ได้สำริดที่มีคุณภาพดี การติดต่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติกับชุมชนต่างพื้นที่ ก่อให้เกิดการรับวัฒนธรรมการกสิกรรมในเวลาต่อมา และเมื่อเกิดการทำกสิกรรม ก็จะนำไปสู่การตั้งถิ่นฐานบนพื้นราบจนก่อตั้งเป็นชุมชนบ้านและชุมชนเมือง ซึ่งก่อเกิดการพัฒนาจนเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ในที่สุด

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง

ในปัจจุบันข้อมูลในเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณภาคใต้ตอนล่างค่อนข้างที่จะขาดแคลนอยู่มาก เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบทางด้านการเมือง ทำให้การสำรวจรวมถึงการดำเนินงานทางด้านโบราณคดีเป็นไปด้วยความยากลำบาก เรื่องราวในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง จึงยังคลุมเคลืออยู่มากนัก

อย่างไรก็ตาม เรายังสามารถพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้อยู่เนือง ๆ ในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นต้นว่า ขวานหินขัดจากเขาหินปูนในเขตอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา แต่ไม่ทราบตำแหน่งหรือแหล่งที่แน่นอนที่พบโบราณวัตถุดังกล่าว ดังนั้นจึงยากต่อการนำมาวิเคราะห์และศึกษาในเชิงลึกต่อไป

โบราณวัตถุส่วนใหญ่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พบอยู่ในรูปแบบของขวานหินขัด (polished stone axe) หรือรู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า ขวานฟ้า ตามคติความเชื่อที่ว่า เป็นสิ่งที่ตกลงมาจากฟากฟ้าหรือ

---

[1] ชาร์ลส ไฮแอมและรัชนี ทศรัตน์, 2542, สยามก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์), หน้า 94-97

สวรรค์ขณะเกิดฟ้าผ่า ขวานหินขัดหรือขวานฟ้านี้ปรากฏทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย ความสำคัญของขวานหินขัด คือ หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับการกำหนดอายุให้เป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยหินใหม่ (Neolithic Age) มีอายุตั้งแต่ 6,000 – 3,000 ปีมาแล้ว นอกจากนี้ ยังมีผู้ศึกษาวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยนำเอาขวานหินขัดมาเป็นวัตถุบ่งชี้ กล่าวคือ ใช้ลักษณะรูปแบบของขวานหินขัด ตลอดจนปริมาณที่พบต่อแหล่งในบางภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบางภูมิภาคของไทย เพื่อเป็นตัวกำหนดหรือสนับสนุนทฤษฎีอพยพเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า ขวานหินขัดโครงร่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและขวานหินขัดมีบ่า เป็นหลักฐานว่ากลุ่มชนที่ใช้ขวานหินขัดลักษณะนี้มาจากประเทศจีนตอนเหนือ หรืออาจมาจากประเทศลาวแล้วอพยพเข้าสู่พม่า ภาคเหนือของไทย เวียดนามเหนือ แล้วลงสู่ภาคตะวันตกของไทย (กาญจนบุรี) ภาคกลาง แล้วจึงค่อยมาสู่ภาคใต้ต่อลงไปถึงแหลมมลายูข้ามไปเกาะสุมาตรา ชวา และบอร์เนียว ส่วนขวานหินขัดแบบปลายคล้ายจงอยปากนก หรือแบบสันกลางและสามเหลี่ยมหัวกลับ ดร. โรเจอร์ ดัฟฟ์ ได้ใช้เป็นเครื่องกำหนดว่ากลุ่มชนที่ใช้ขวานหินขัดประเภทนี้อยู่ในดินแดนประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย แล้วอพยพหรือแพร่กระจายวัฒนธรรมจากทางหมู่เกาะและตอนใต้สุดขึ้นมาถึงภาคใต้ของไทย เนื่องจากพบว่าขวานหินขัดแบบจงอยปากนกมีขึ้นมาถึงบริเวณอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี[1]

ลักษณะรูปแบบของขวานหินขัดที่ปรากฏในภาคใต้ตอนล่างสามารถแบ่งตามขนาดกว้าง ๆ ได้ 3 รูปแบบ คือ ขวานหินขัดขนาดเล็ก ขวานหินขัดขนาดกลาง และขวานหินขัดขนาดใหญ่

1. ขวานหินขัดขนาดเล็ก คือ ขวานหินที่มีขนาดยาวไม่เกิน 5-6 เซนติเมตร หรือเป็นขวานที่มีขนาดเล็กกว่ามือจะจับถือได้อย่างกระชับ

2. ขวานหินขัดขนาดกลาง คือ ขวานหินขัดที่มีขนาดยาวเกินกว่า 5-6 เซนติเมตร และยาวไม่เกิน 15 เซนติเมตร หรือมีขนาดยาวเพียงพอที่จะจับถือได้ด้วยมือเปล่า ตลอดจนมีขนาดเหมาะสมต่อการที่จะเข้าด้ามไม้

3. ขวานหินขัดขนาดใหญ่ คือ ขวานหินที่มีขนาดยาวเกินกว่า 15 เซนติเมตรขึ้นไปจนถึง 30 เซนติเมตรหรืออาจยาวมากกว่านี้

ขวานหินขัดเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกับขวานหินขัดที่พบในแหล่งโบราณคดีทั่วไปในประเทศไทย เอเชียอาคเนย์และเอเชีย เป็นต้นว่า ขวานหินขัดที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูผืนผ้ากับขวานหินมีบ่า

---

[1] อมรา ศรีสุชาติ. 2542. "ขวานหินขัด" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2, หน้า 660-661

ปรากฏแพร่หลายและเป็นแบบที่พบโดยทั่วไปมากที่สุด ขวานหินขัดเหล่านี้เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบแล้วทำให้ทราบว่ามีลักษณะการใช้ต่าง ๆ กัน คือ

1. ขวานหินที่มีรูปทรงโครงร่างสี่เหลี่ยมคางหมูและผืนผ้า เป็นรูปแบบที่พบมากและปรากฏทั่วไปในภาคใต้ การใช้งานจะใช้โดยการมัดส่วนหัวติดด้ามไม้ แล้วพันด้วยเชือกหรือเถาวัลย์ให้แน่น ส่วนคมขนานกับด้ามคล้ายกับขวานปัจจุบัน การใช้งานทั่วไปของขวานหินขัดรูปแบบนี้คงใช้งานเช่นเดียวกับขวานเหล็กในปัจจุบัน แต่คงมีการใช้งานเฉพาะตามลักษณะคม เช่น ขวานหินขัดที่มีคมใช้งานตัดเฉียงด้านเดียวชัดเจน คงใช้งานเป็นขวาน ผ่าฟืนหรือใช้เป็นอาวุธทั่วไป แต่ขวานหินขัดคมใช้งาน 2 ด้าน และมีส่วนคมลึกกว้าง คงใช้เป็นเครื่องมือในการขุดท่อนไม้เพื่อทำเรือขุด เป็นต้น

2. ขวานหินที่มีลักษณะการใช้งานแบบมีด (blade) เพื่อตัด เฉือน หั่น เนื้อสัตว์ หรืออาหารอื่น ๆ ตลอดจนตัด กรีด เหลาไม้ ในงานช่างต่าง ๆ

3. ขวานหินแบบมีบ่า เพื่อเป็นเดือยสำหรับใส่ลงในด้ามไม้ แล้วใช้เชือก หรือเถาวัลย์ พันหรือวัสดุเหนียวพวกยางไม้ติดให้แน่น สามารถใช้งานได้ดี เนื่องจากมีความกระชับมาก

4. ขวานหินแบบจงอยปากนก ลักษณะการใช้งานคงใช้เป็นเครื่องมือขุด เช่น ขุดดิน หรือพรวน ดิน ขุดหาพืช การใช้งานขวานหินแบบจงอยปากนก ไม่ต้องเข้าด้ามก็ได้ เพราะขวนหินขัดลักษณะนี้ มักจะมีขนาดยาว มีน้ำหนักถ่วงพอเหมาะ เพื่อเป็นการผ่อนแรงในการขุดที่ต้องใช้มือจับถือแทนการเข้าด้ามไม้

นอกจากโบราณวัตถุประเภทขวานหินขัดที่เป็นหลักฐานบ่งบอกการเข้ามาอยู่อาศัยของมนุษย์ในบริเวณพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ยังปรากฏหลักฐานประเภทงานศิลปกรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำศิลป ซึ่งเป็นถ้ำหินปูนด้านตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาถ้ำพระนอน ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา (ภาพที่ 10) ภาพที่ปรากฏเป็นการเขียนด้วยสีถ่านผสมยาง เม้เป็นรูปคนในท่ายืนกำลังเป่าลูกดอก และมีรูปคนกำลังยิงธนูและรูปสัตว์อยู่รอบ ๆ ภาพดังกล่าว หากพิจารณาร่วมกับหลักฐานประเภทขวานหินขัดที่พบ น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงสมัยหินใหม่คือ ระหว่าง 5,000-3,000 ปีมาแล้ว

กลุ่มชนพวกแรก ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณภาคใต้ตอนล่างนี้ น่าจะได้แก่ พวกเซมัง (Semang) และซาไก (Sakai หรือ Senoi) ต่อมาจึงมีพวกโปรโตมาเลย์ (Proto Malay) อันเป็นบรรพบุรุษของชนเผ่ามลายู อพยพเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ตามชายฝั่งและตามเกาะแก่งชายฝั่งคาบสมุทรมลายู พวกนี้เป็นพวกที่มีความเจริญพอสมควร รู้จักการเดินเรือชายฝั่ง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และดำรงชีวิตแบบนายพรานหาปลาล่าสัตว์ หลังจากนั้นจึงถึงยุคของพวกมลายูรุ่นใหม่ (Deutero Malay) ที่มีการพัฒนาการก้าวหน้า มีการรวมตัวกันเป็นชุมชน รู้จักการเพาะปลูก ทำเกษตรผสมผสาน

มีความชำนาญการเดินเรือ คนกลุ่มนี้มีถิ่นกำเนิดอยู่ตอนปลายแหลมเกาะสุมาตรา และทางชายฝั่งด้านตะวันออกของเกาะสุมาตรา ภายหลังมีการกระจายตัว เพื่อเสาะแสวงหาสถานที่ทำกิน จึงขยายตัวไปตั้งหลักแหล่งตามหมู่เกาะอื่น ๆ โดยรอบ รวมทั้งบนคาบสมุทรมลายูด้วย หลังจากนั้นจึงได้ผสมปนเปกับพวกที่อยู่เดิม กลายเป็นชนพื้นเมืองไปในที่สุด

จากหลักฐานประเภทขวานหินขัดซึ่งพบอยู่ในบริเวณภูเขาหินปูนในเขตจังหวัดยะลา จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าในสมัยแรกเริ่ม กลุ่มคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภูเขาหินปูนซึ่งอยู่ในบริเวณต้นน้ำของแม่น้ำปัตตานี ดังนั้น เราจึงพบขวานหินขัดในบริเวณจังหวัดปัตตานีด้วย กลุ่มคนเหล่านี้เมื่ออพยพลงมาสู่ที่ราบแล้ว จึงรวมตัวกันก่อตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้าน ทำเกษตรกรรมในท้องถิ่น เนื่องจากพื้นที่บริเวณปลายลำแม่น้ำปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตร หลังจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองท่าและเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในที่สุด

สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในภาคใต้

โดยทั่วไปแล้ว เรามักกำหนดช่วงเวลาสิ้นสุดของช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่นั้น ๆ เมื่อปรากฏหลักฐานของการใช้ตัวหนังสือหรือตัวอักษรเป็นสื่อในการติดต่อกันในชุมชนว่าเข้าสู่ช่วงสมัยประวัติศาสตร์แล้ว อย่างไรก็ดี การศึกษาในปัจจุบันได้มีความพยายามเพิ่มช่วงสมัยหนึ่งขึ้นมาคั่นระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ขึ้นมา เพื่อเติมช่องว่างของเวลาที่หายไป ช่วงสมัยที่เพิ่มขึ้นมานั้น เราเรียกว่า สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ (หรือบางท่านเรียกว่าสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์) ช่วงระยะเวลานี้เป็นช่วงที่พบหลักฐานการเข้ามาของการใช้ตัวหนังสือหรือตัวอักษรสื่อสารแล้ว แต่เป็นตัวหนังสือของชนต่างถิ่น ซึ่งยังไม่มีหลักฐานว่าชุมชนบนแผ่นดินไทยจะรับเอาตัวหนังสือเหล่านี้มาใช้เขียนหรือบันทึกเรื่องราวของชุมชนตนเองแต่อย่างใด เราทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินไทยในปัจจุบันนี้จากเอกสารต่างแดน ซึ่งเอกสารที่เก่าที่สุดได้แก่ จดหมายเหตุของราชวงศ์ฮั่นตะวันตกที่เรียกว่า "เสียนฮั่นชู" (Qian Hanshu) ที่กล่าวถึงการเดินทางไปประเทศอินเดียเมื่อประมาณปี 100 ก่อนคริสตกาล หรือราวพุทธศตวรรษที่ 5 โดยพาดพิงถึงการเดินทางข้ามคาบสมุทรของส่เมกรมขันที เอกสารชิ้นนี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันว่า เป็นเส้นทางการเดินทางติดต่อระหว่างจีนและอินเดีย[1]

หลักฐานทางเอกสารของอินเดียโบราณที่สำคัญที่กล่าวถึงเมืองท่าบนคาบสมุทรมลายูที่พอจะยกตัวอย่างมาได้คือ "คัมภีร์มิลินทปัญหา" ซึ่งพระปิฎกจุฬาภัยเถระได้รจนาเป็นภาษาบาลีขึ้นเมื่อ

---

[1] Paul Wheatley.1961. The Golden Khersonese: Studies in the Malay Peninsular Before 1500 A.D.(Kuala Lumpur : University of Malay Press).p.8

ประมาณ พ.ศ. 500 ได้กล่าวถึงดินแดนต่าง ๆ ไว้ในถ้อยคำของพระมหาเถรนาคเสน ยกมาเป็นข้ออุปมาย พระเจ้ามิลินท์ (หรือเมนันเดอร์ พ.ศ.392 – 413) ความว่า "...แล่นเรือไปในมหาสมุทรไปวังคะ (อังกะ) ไปตักโกละ ไปจีนะ ไปโสวีระ ไปสุรัฏฐะ ไปอลสันทะ ไปท่าโกลปัฏฏนัม ไปสุวรรณภูมิ หรือสถานที่ชุมนุมการเดินเรือแห่งอื่น ๆ ...." [1] และคัมภีร์มหานิทเทศ ที่แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีในราวพุทธศตวรรษที่ 8 หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงบรรดาเมืองท่าที่สำคัญต่าง ๆ ไว้รวมกันในช่วงระยะเวลานั้น ทั้งในอินเดีย ศรีลังกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีข้อความตอนหนึ่งว่า "...เมื่อแสวงหาโภคทรัพย์ย่อมแล่นเรือไปในมหาสมุทร ไปคุมพะ (หรือติคุมพะ) ไปตักโกละ ไปตักศิลา ไปกาลมุข ไปมรณปาร ไปเวสุงคะ ไปเวราบถ ไปชวา ไปกมะลี (หรือดมะลี) ไปวังกะ ไปเวฬุวททน (หรือเวฬุพันธนะ) ไปสุวรรณกุฏ ไปสุวรรณภูมิ ไปตัมพปัณณิ ไปสุปาระ ไปภรกะ (หรือภรุกัจฉะ) ไปสุรัทม (หรือสุรัฏฐะ) ไปโยนะ ไป ปินะ (หรือปรมโยนะ) ไปอัลลสันทะ..."[2] และมหากาพย์รามายณะ (บันทึกเรื่องราวช่วง 300 ปีก่อน คริสตกาล และต่อเติมในคริสตศักราชที่ 20) ยังปรากฏชื่อเรียกดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า สุวรรณทวีป อันหมายถึงคาบสมุทรทองคำ ที่พ่อค้าชาวอินเดียได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายตั้งแต่ต้นพุทธกาล[3]

เมืองท่าที่ปรากฏชื่อเรียกตามเอกสารโบราณเหล่านี้ เช่น กะมะลิง ชวา สุวรรณภูมิ กฎาหทวีป ลังยาซิ่ว ตักโกละ กรรปูรทวีป ตุนซุน และฉีตู เป็นต้น นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสันนิษฐานถึงชื่อเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารโบราณว่าน่าจะตั้งอยู่ในบริเวณใดในปัจจุบัน โดยอาศัยหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร และหลักฐานทางโบราณคดี รวมถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏ เป็นต้นว่า กฎาหทวีป คือ รัฐเคดะห์ในประเทศมาเลเซียปัจจุบัน กรรปูรทวีป คือ เกาะบอร์เนียว ตักโกละน่าจะอยู่บริเวณตรังหรือพังงา และลังยาซิ่วน่าจะอยู่บริเวณจังหวัดปัตตานี ประเทศไทย

ภาคใต้เข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์เมื่อพุทธศตวรรษที่ 5 จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นได้จากแหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว ตำบลนาชะอัง อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร และแหล่งโบราณคดีควนลูกปัด ตำบลคลองท่อมใต้ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ พบหลักฐานสำคัญเป็นจำนวนมากทั้ง 2 แหล่ง โดยที่แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร พบหลักฐานการเป็นเมืองท่าเพียงชั้นวัฒนธรรมเดียว หลังจากนั้นจึงถูกทิ้งร้างไป ในขณะที่แหล่งโบราณคดีควนลูกปัด จังหวัดกระบี่ พบชั้นวัฒนธรรม 2 สมัย สามารถกำหนดอายุได้จากโบราณวัตถุได้ว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6-8 ในชั้นวัฒนธรรมแรก

---

[1] มานิต วัลลิโภดม. 2530. พุทธศิลป์ในรัฐ. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร), หน้า 55

[2] มานิต วัลลิโภดม. เรื่องเดิม, หน้า 55

[3] ผาสุข อินทราวุธ. 2542. ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี . (กรุงเทพฯ : อักษรสมัย), หน้า 47

ส่วนชั้นวัฒนธรรมที่ 2 อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-12[1] โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นและสำรวจมีดังต่อไปนี้

1. อักขระจารึกบนตราประทับ อักษรพราหมี ภาษาปรากฤต (พุทธศตวรรษที่ 6) ข้อความว่า รุชุโช แปลว่า "ทำลาย"
2. อักขระจารึกบนหินลับเครื่องมือของพวกช่างทอง อักษรทมิฬ ภาษาทมิฬ (พุทธศตวรรษที่ 8) ข้อความว่า เปรุมปาทัน กัส แปลว่า "หินของนายตีนโต" (ภาพที่ 14)
3. รูปสลักบนตราประทับหรือจี้ห้อยหรือหัวแหวนเป็นรูปเทพเจ้าหรือบุคคลสำคัญของโรมัน รูปสัตว์ต่างๆ เช่น เต่า ช้าง ไก่ อันเป็นแบบนิยมของโรมันสมัยแผ่ขยายจักรวรรดิ (พุทธศตวรรษที่ 5-6)
4. ลูกปัดรูปหัวนางกอร์กอน ทีพบในแถบเมดิเตอร์เรเนียนและตะวันออกกลาง (พุทธศตวรรษที่ 5-6)
5. ลูกปัดแก้วสีดำเป็นลูกปัดที่ทำในรุ่นแรก ๆ
6. ตันฉ่องจีนสมัยราชวงศ์ฮัน (พุทธศตวรรษที่ 5)

ส่วนชั้นวัฒนธรรมที่ 2 หลักฐานที่สำคัญคือ อักขระบนตราประทับ อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต (พุทธศตวรรษที่ 10-11) ข้อความว่า ทตวฺยํ แปลว่า "สมควรให้" สำหรับการขุดค้นที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร พบโบราณวัตถุที่สำคัญดังนี้[2]

1. ลูกปัดคาร์เนเลียน จารึกด้วยอักษรพราหมี ภาษาสันสกฤต (พุทธศตวรรษที่ 5)
2. กลองมโหระทึกสำริดฝังพร้อมหุ่นจำลองสำริดรูปคนและสัตว์ (พุทธศตวรรษที่ 5)
3. ครกหิน แท่นหินบด
4. รูปจำลองดินเผารูปสัตว์ คนและรูปอวัยวะเพศ
5. กำไลแร่ประกอบหิน กำไลสำริด กำไลแก้ว ลูกปัดแก้วและแร่ประกอบหินฝังเส้นสี
6. เศษแก้วก้อนแก้วหลอมและร่องรอยวัตถุดิบที่เป็นแร่ประกอบหินใช้ในการผลิตกำไลและลูกปัด
7. เครื่องมือเหล็กที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม

---

[1] Amara Sisuchat, 1996."Merchants, merchandise, Market : Archaeological Evidence in Thailand Concerning Maritime Trade Interaction Between Thailand and Other Countries Before The 8 Century A.D." Ancient Trade and Cultural Contacts in Southeast Asia (Thailand: Srimuang Printing Co .Ltd), p 245

[2] อมรา ศรีสุชาติ, 2542, "โบราณคดีภาคใต้" สาราณุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 9, หน้า 4160

หลักฐานจากแหล่งควนลูกปัดและเขาสามแก้วให้ข้อมูลชัดเจนว่า อย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 มาแล้วที่ทั้ง 2 แหล่งมีสถานะความเป็นเมืองท่า มีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นเชื่อมโยงเส้นทางการคมนาคมติดต่อของโลกตะวันตกและโลกตะวันออกเข้าด้วยกัน หลักฐานประเภทลูกปัดบอกเราให้ทราบว่า ทั้งสองแหล่งนี้เป็นแหล่งที่นำลูกปัดจากต่างประเทศ เช่น อินเดียและตะวันออกกลางส่งต่อเป็นสินค้าออก รวมถึงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลิตลูกปัดเองอีกด้วย เนื่องจากพบวัตถุดิบ เช่น หิน แร่ เศษก้อนแก้ว เป็นต้น ตราประทับต่าง ๆ เป็นสิ่งที่แสดงกิจกรรมด้านการค้า เนื่องจากเป็นคำสั่งการดำเนินงาน คือ อนุญาตให้ ใช้ได้ หรือให้ทำลาย เมืองท่าโบราณทั้งสองแห่งนี้เจริญขึ้นพร้อม ๆ กับเมืองท่าสำคัญในเครือข่ายการค้าโลก เช่น เมืองท่าบันนอร์ในปากีสถาน เมืองท่าอริกาเมฑุในอินเดียใต้ เมืองท่ามันไตร์ในศรีลังกา และเมืองท่าออกแก้วในเวียดนาม

นอกจากนี้ ยังพบหลักฐานเกี่ยวกับความเชื่อทางด้านศาสนา ดังปรากฏรูปเคารพทั้งจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เป็นต้นว่า พระพุทธรูปสำริดประทับยืนทีจอมทอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช (พุทธศตวรรษที่ 10-11) พระพุทธรูปหินทรายประทับยืนปางประทานพรที่เวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พุทธศตวรรษที่ 11) พระวิษณุหินจากวัดศาลาทึง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พุทธศตวรรษที 10) พระพิมพ์ดินเผาทีเขาขนาบนำ จังหวัดกระบี (พุทธศตวรรษที 11) และพระวิษณุจากตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช (พุทธศตวรรษที่ 10-11)

การเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในภาคใต้ เริ่มต้นขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 โดยกำหนดจากศิลาจารึก ซึ่งมีรูปแบบตัวอักษรแบบปัลลวะ อันเป็นรูปอักษรรุ่นแรกที่ปรากฏขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในพุทธศตวรรษที่ 12 ที่ใช้จดบันทึกเรื่องราวของชุมชนแถบนี้ ศิลาจารึกที่มีการใช้รูปอักษรแบบปัลลวะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ที่พบในภาคใต้มีด้วยกัน 4 หลัก คือ จารึกวัดมเหยงคณ์ จารึกวัดพระมหาธาตุ จารึกหุบเขาช่องคอย (ภาพที่ 15) จารึก 3 หลักนี้พบในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนจารึกหลักสุดท้าย คือ จารึกเขาพระนารายณ์ พบในจังหวัดพังงา ศิลาจารึกทั้ง 4 หลักนี้ จึงเป็นศิลาจารึกรุ่นแรกที่เป็นเครื่องมืออ้างอิงในการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ของภาคใต้[1]

ถึงแม้ว่าศิลาจารึกรุ่นแรกทั้ง 4 หลักจะมีการใช้รูปอักษรที่เหมือนกัน คือ แบบปัลลวะ แต่มีข้อน่าสังเกตว่าการใช้ภาษาในจารึกทั้ง 4 หลักมีความแตกต่างกัน ศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ และศิลาจารึกหุบเขาช่องคอยจารึกด้วยภาษาสันสกฤต ศิลาจารึกวัดพระมหาธาตุ จารึกด้วยภาษามอญ ศิลาจารึก

---

[1] ก่องแก้ว วีระประจักษ์. 2542. "ศิลาจารึกภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 15 , 7469 นอกจากนี้ยังต้องนับศิลาจารึกพุทธคุปต์ ซึ่งพบที่เมืองเวลเลสเลย์ (Wellesley). จารึกสุไหงมาส พบที่รัฐเคดาห์ (ภาพที่ 16) และจารึกบูกิตเมเรียม จากเมืองบัตเตอร์เวอร์ธ ประเทศมาเลเซีย รวมอยู่ในสมัยนี้ด้วย เนื่องจากจารึกทั้ง 3 หลักนี้ใช้รูปอักษรปัลลวะที่อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เหมือนกับรูปอักษรในจารึกหุบเขาช่องคอยและจารึกอนๆ ในเอเชียอาคเนยท ใช้รูปอักษรปัลลวะ ในพุทธศตวรรษที่ 12 เหตุที่ต้องนับรวมเนื่องจากบริเวณที่พบศิลาจารึกเดิมเคยอยู่ในเขตแดนประเทศไทยและมีวัฒนธรรมสมัยโบราณสัมพันธ์กับภาคใต้ของไทยอย่างแยกได้ยากอีกด้วย

เขาพระนารายณ์ จารึกด้วยภาษาทมิฬ ดังนั้น จึงสามารถสันนิษฐานได้ว่า ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา หรือก่อนหน้านั้น บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยได้มีบ้านเมืองที่มีกลุ่มชนซึ่งใช้ภาษาต่าง ๆ คือ ภาษาสันสกฤต ภาษามอญ และภาษาทมิฬอยู่อาศัยและตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป อีกทั้งเมื่อพิจารณาข้อความจารึกทั้ง 4 หลักแล้ว เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ อันมีความสอดคล้องกับโบราณวัตถุที่พบจากจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพังงา เป็นต้นว่า ประติมากรรมรูปเคารพพระนารายณ์จากเขาพระเหนอ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา พระวิษณุจากตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และพระคเณศจากตำบลเกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ศาสนาพราหมณ์จึงน่าจะเป็นศาสนาหลักของสังคมในช่วงสมัยนี้ในบริเวณดังกล่าว

การขุดค้นทางโบราณคดีที่แหลมโพธิ์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีและที่เหมืองทอง (เกาะคอเขา) อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา พบว่าทั้งสองแหล่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 และเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างเมืองท่าทั้งสองแห่งนี้คือ แหลมโพธิ์ เป็นชุมทางการค้าทางฝั่งตะวันออก ส่วนที่เหมืองทอง (เกาะคอเขา) เป็นชุมทางการค้าทางฝั่งตะวันตก เชื่อว่าในยุคที่เมืองท่าทั้งสองแห่งนี้รุ่งเรืองคงจะเป็นแหล่งในการแลกเปลี่ยน ขนถ่ายสินค้า รวมถึงผลิตสินค้าเพื่อขายเองอีกด้วย แหลมโพธิ์จะเป็นด้านที่รับสินค้าประเภทเครื่องถ้วยชามจากจีน เนื่องจากตั้งอยู่ด้านอ่าวไทย ในขณะที่เหมืองทองเป็นผู้รับสินค้าจากทางฝั่งตะวันตก คือ อินเดียและตะวันออกกลาง ประเภทเครื่องแก้วและลูกปัด เพราะเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลอันดามัน จากโบราณวัตถุที่พบแสดงว่าเมืองท่าทั้งสองแห่งนี้มีความสัมพันธ์ในฐานะเมืองคู่ค้าระหว่างกัน[1]

นอกจากนี้ ยังมีการขุดค้นทางโบราณคดี การขุดแต่งโบราณสถาน ซึ่งพอจะทำให้เรามองเห็นภาพรวมของภาคใต้ได้ในอีกระดับหนึ่ง เป็นต้นว่า

1. การขุดค้นที่เมืองโบราณสทิงพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยการขุดค้นของเจนิซ เอ็ม สตาร์การ์ด ในปี พ.ศ. 2514 และธราพงศ์ ศรีสุชาติ นักโบราณคดี กรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2522 การขุดค้นพบว่าเมืองโบราณนี้มีคูน้ำคันดิน ภายในมีสิ่งก่อสร้างที่ก่อด้วยอิฐอยู่กลางใจเมือง มีสระน้ำขนาดใหญ่ 3 สระ พบชั้นวัฒนธรรมทั้งสิ้น 4 ชั้น ชั้นล่างสุดมีอายุราว 2,300 – 1,800 ปีมาแล้ว สตาร์การ์ดเชื่อว่า สทิงพระมีการพัฒนาและก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองแล้วและมีสถานะเป็นเมืองท่าในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 15-17 ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับจีนและอินเดีย มีการผลิตวัตถุบางอย่างขึ้นใช้ในชุมชนเอง เช่น เครื่องปั้นดินเผาเนื้อดิน (Earthen ware) และเครื่องมือเหล็ก เป็นต้น

[1] Amara Sisuchat. Op.cit., p. 246-247

2. การขุดค้นที่ชุมชนโบราณโมคลาน ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยฉลวย จารุทนนท์ นักโบราณคดี กรมศิลปากร ระหว่างปี พ.ศ. 2533-2536 พบศาสนสถานที่ก่อด้วยอิฐประกอบหินตั้งเรียงกันในแนวทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตก พบโบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม เช่น ธรณีประตู กรอบประตู เสา และฐานเสา เป็นต้น และพบโบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาและเศษภาชนะดินเผาในปริมาณมาก พบทั้งแบบไม่เคลือบ และแบบเคลือบ รวมถึงมีการค้นพบโบราณวัตถุประเภทรูปเคารพ ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมด 3 ชิ้นด้วยกัน คือ ศิวลึงค์ทำด้วยหินปูน 2 องค์ และโยนีทำด้วยหินชนวน 1 ชิ้น จึงทำให้สันนิษฐานได้ว่าศาสนสถานแห่งนี้เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย และเป็นเทวาลัยที่สร้างขึ้นบนที่ราบหรือบนสันทรายเก่าที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบในขณะนี้[1] อย่างไรก็ตามศาสนสถานแห่งนี้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพุทธสถานในภายหลัง โดยมีหลักฐานจากเครื่องถ้วยบรรจุอัฐที่พบที่ฐานศาสนสถาน ช่วงเวลาหลังนี้น่าจะอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19

3. การขุดค้นที่เมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เมืองโบราณแห่งนี้ถูกค้นพบโดยนายอนันต์ วัฒนานิกร ศึกษาธิการอำเภอ (สมัยนั้น) ของจังหวัดปัตตานี หลังจากนั้นจึงมีนักวิชาการเป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นนักประวัติศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักโบราณคดีเข้ามาศึกษาพื้นที่เมืองโบราณแห่งนี้ อันประกอบไปด้วยพื้นที่บ้านวัด บ้านประแว และบ้านจาเละ โดยสามารถเรียงลำดับได้ดังนี้ ในปี พ.ศ. 2522-2523 ชูศิริ จามรมาน อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ขุดค้นร่วมกับปริวรรธ ทรรศนสฤษดิ์ และปฏิพัทธ พุ่มพงษ์แพทย์ นักโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2527-2528 เชมชาติ เทพไชย นักโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2529 สว่าง เลิศฤทธิ์ นักโบราณคดีศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ (สมัยนั้น) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ร่วมกันกับแดวิท เจ เวลช์ (David J. Welch) ภัคพดี อยู่คงดี และพรทิพย์ พันธุโกวิท นักโบราณคดี กรมศิลปากร ขุดแต่งโบราณสถานที่บ้านจาเละ ในปี พ.ศ. 2531-2535 และ พ.ศ. 2541 ดร.ดาเนียล เปอร์เรต์ นักวิจัยจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (L'Ecole française d'Extrême Orient) ร่วมกับนักโบราณคดีศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ (สมัยนั้น) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และจากสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์แห่งชาติที่ 10 สงขลา (สมัยนั้น) โดยศิริพร ลิ่มวิจิตรวงศ์ และมัทรพงษ์ เก่าเงิน ผลการขุดค้นพบชุมชนคูน้ำคันดินและกลุ่มโบราณสถานสร้างซ้อนทับและต่อเนื่องกัน 3 เมือง คือ

---

[1] ปรีชา นุ่นสุข. 2541. "ชุมชนโบราณโมคลาน : บันทึกหน้าค้นของประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช". ท่าศาลาคดี 100 ปี ท่าศาลา : ย้อนอดีตสู่อนาคต. (นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช). หน้า 108

1. เมืองโบราณบ้านวัด เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมซ้อน 2 ชั้น พบร่องรอยคูน้ำที่ขุดขึ้นล้อมรอบพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมขนาดต่าง ๆ ลักษณะคล้ายเกาะขนาดเล็กต่อเชื่อมกันเป็นกลุ่ม ปรากฏกลุ่มโบราณสถานทั้งในและนอกเมืองเป็นจำนวนมาก มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-14

2. เมืองโบราณบ้านจาเละ พบร่องรอยคูน้ำคันดินขนาดใหญ่ ถัดขึ้นไปทางทิศเหนือของเมืองโบราณบ้านวัด มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมทับซ้อนในพื้นที่ด้านทิศเหนือของเมืองโบราณบ้านวัด พบโบราณสถานก่ออิฐ ไม่สอปูน ซึ่งบางที่ เช่น โบราณสถานบ้านจาเละหมายเลข 3 พบสถูปจำลองฝังอยู่ภายในเป็นจำนวนมาก บางชิ้นมีการจารึกข้อความ เย ธมฺมา ด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต กำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 12

3. เมืองโบราณบ้านประแว เป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินรูปสี่เหลี่ยมล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ที่มุมทั้ง 4 เป็นคันดินป้อมรูปสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยคูน้ำที่ต่อเชื่อมมาจากคูเมืองทั้ง 4 ด้าน พื้นที่บางส่วนเคยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14 แล้วร้างไป ต่อมาผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่อีกครั้งในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-23

นอกจากร่องรอยของคูน้ำคันดินโบราณทั้ง 3 แห่งแล้ว ภายในกลุ่มเมืองโบราณนี้ยังปรากฏซากโบราณสถานเนินดิน กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปไม่น้อยกว่า 30 แห่ง[1]

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ได้เกิดรัฐศรีวิชัยขึ้น ซึ่งมีความสามารถในด้านการค้าและการรบทางทะเลบริเวณคาบสมุทรมลายู และหมู่เกาะอินโดนีเซีย ในปัจจุบันยังเป็นที่ถกเถียงของนักวิชาการที่มีความสนใจในเรื่องของศรีวิชัยว่าศูนย์กลางของอาณาจักรอยู่ที่ใด ได้มีความพยายามที่จะใช้เอกสารต่างประเทศ โบราณวัตถุและโบราณสถาน เพื่อตอบคำถามในเรื่องนี้ เช่น ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มีความเห็นว่าศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย คือ เมืองปาเล็มบังในเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย โดยอาศัยหลักฐานประเภทศิลาจารึก เอกสารจีน และเอกสารอาหรับ วิเคราะห์ร่วมกันกับสภาพภูมิประเทศของเกาะสุมาตรา ศาสตราจารย์เปลลิโยต์ (Pelliot) ชาวฝรั่งเศสมีความเห็นว่าศรีวิชัยตั้งอยู่บนเกาะชวามาก่อน และเพิ่งย้ายไปอยู่บนเกาะสุมาตราในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ลงมา ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 16 จึงได้ย้ายไปอยู่เมืองจัมบิ ส่วนหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี ได้ศึกษาเรื่องลมและสภาพภูมิศาสตร์ เช่น การวัดนาฬิกาแดดเปรียบเทียบกับบันทึกการเดินทางไปสืบทอดศาสนาของหลวงจีนอี้จิง และสรุปว่าศูนย์กลางของศรีวิชัยอยู่ที่ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

---

[1] พรทิพย์ พันธุไกวิท. 2547. "การศึกษาวิเคราะห์โบราณสถานเมืองยะรัง ศึกษากรณีกลุ่มโบราณสถานบ้านจาเละ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี." วันนี้ของโบราณคดีไทย การประชุมสัมมนาทางวิชาการโบราณคดีปี 2547. เอกสารอัดสำเนา. หน้า 3

แม้ว่าเราจะยังไม่อาจหาข้อสรุปได้ว่า ศูนย์กลางของศรีวิชัยอยู่ที่ใด แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับกันว่า ศรีวิชัยมีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนามหายาน นิกายตันตระวัชรยาน จากอินเดียภาคตะวันออกเฉียงเหนือภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์ปาละ รวมถึงเป็นอาณาจักรที่มีแสนยานุภาพทางทหารและทางเรือ ทำให้สามารถควบคุมช่องแคบมะละกาและช่องแคบซุนดา อันเป็นช่องน้ำระหว่างมหาสมุทรอินเดียและจีนไว้ได้ ความสามารถในการควบคุมช่องแคบทั้งสองนี้ได้ มีผลทำให้สามารถควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการค้าทางทะเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้เป็นเวลาหลายร้อยปี เนื่องจากสามารถตั้งด่านเรียกเก็บภาษีหรือเก็บเอาส่วนชักจากเรือทุกลำที่ผ่านช่องแคบ ความสำคัญของช่องแคบนี้คือ เป็นเส้นทางการค้าเครื่องเทศที่สำคัญ (Spice Route) ไม่ว่าเรือจะมาจากทิศใดก็จำเป็นต้องผ่าน ซึ่งรัฐสามารถเรียกเก็บภาษีทุกลำที่ผ่านน่านน้ำ หรือกระทำตนเป็นพ่อค้าคนกลางในภูมิภาคนี้ จึงทำให้ศรีวิชัยมั่งคั่งร่ำรวยและมีอำนาจเป็นอย่างมาก

ศรีวิชัยเริ่มเสื่อมอำนาจลงในพุทธศตวรรษที่ 16 ด้วยสาเหตุการเปลี่ยนนโยบายทางการค้าของจีนที่ออกไปค้าขายกับโลกภายนอกโดยตรง ศรีวิชัยในฐานะพ่อค้าคนกลางจึงเสียผลประโยชน์อย่างมหาศาล อีกทั้งเกิดการสงครามกับพระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ 1 ซึ่งส่งกองทัพมารุกรานคาบสมุทรมลายู ทำให้อำนาจของศรีวิชัยอ่อนลง และค่อย ๆ เสื่อมไป เมื่อศรีวิชัยไม่สามารถควบคุมเมืองในอาณัติได้ เมืองต่างๆจึงประกาศตนเป็นอิสระและบางเมืองตกไปเป็นเมืองขึ้นของรัฐอื่นแทน ศรีวิชัยเริ่มเสื่อมอำนาจลงอย่างช้าๆ และหมดอำนาจลงอย่างสิ้นเชิงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 เห็นได้ชัดว่าเมื่อมาร์โคโปโลเดินทางมาถึงรัฐมลายู ซึ่งเป็นรัฐสำคัญที่สุดของสุมาตราเมื่อปี พ.ศ. 1835 ชื่อศรีวิชัยก็ไม่มีใครใช้อีกแล้ว[1]

สรุปได้ว่าก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ความเป็นรัฐหรือการรวมกันเข้าเป็นแว่นแคว้นสืบเนื่องต่อมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ แม้จะไม่พบหลักฐานที่ยืนยันจนมาถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ที่มีการค้นพบศิลาจารึก แต่หลักฐานทางเอกสารของต่างชาติเป็นต้นว่า จดหมายเหตุจีนแห่งราชวงศ์ฮั่นตะวันตก, คัมภีร์มหานิทเทศ, มหากาพย์รามายณะ และศิลาจารึกนอกประเทศไทยก็มีเค้ามูลที่แสดงให้เห็นว่า ได้มีการรวมกันเป็นชุมชน หรือลักษณะความเป็นเมืองมาไม่น้อยกว่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 แล้วจากบรรดาชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารโบราณ บางชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงทางน้ำ คลองหรือ แม่น้ำที่ต่อมาถูกพัฒนาเป็นเส้นทางการค้า ชุมชนนั้น ๆ กลายเป็นเมืองท่าสำคัญที่เชื่อมโยงการติดต่อของโลกตะวันตกและตะวันออก อันนำพาวัฒนธรรมและความเจริญ

---

[1] นงคราญ ศรีชาย. 2544. ตามรอยศรีวิชัย ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ศรีวิชัย.(กรุงเทพฯ : มติชน), หน้า 133

เข้าสู่ชุมชน ยกตัวอย่างจากแหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งโบราณคดีสทิงพระ จังหวัดสงขลา และแหล่งเหมืองทอง (เกาะคอเขา) จังหวัดพังงา เป็นต้น

ความเป็นเมืองท่าทำให้ได้รับวัฒนธรรมจากต่างชาติอันเจริญ ซึ่งวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อของผู้คนในภาคใต้ คือ วัฒนธรรมอินเดีย ศาสนาที่รุ่งเรืองของภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 คือ ศาสนาพุทธมหายาน ตันตระและศาสนาฮินดู ได้มีการสร้างศาสนสถานของแต่ละศาสนา แต่ละนิกาย รวมถึงประติมากรรมรูปเคารพซึ่งถูกพบเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ดีไม่ปรากฏว่ามีการขัดแย้งกันระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาที่ต่างกันนี้ในภาคใต้ แต่กลับปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นการช่วยเหลือกันระหว่างศาสนา ตัวอย่างจากจารึกวัดมเหยงคณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช[1] ที่แสดงถึงการเกื้อกูลพราหมณ์ ซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาฮินดูของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน

จนกระทั่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ที่นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรไทยตอนบนคือสุโขทัย จากหลักฐานศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ตามข้อความที่ว่า "พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราช ปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตรหลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราช มา..." รัฐสุโขทัยได้ให้อิทธิพลทางภาษาคือ คำไทยแก่รัฐทางตอนใต้ ตัวอย่างจากจารึกบริเวณฐานพระพุทธรูปนาคปรกสำริดซึ่งย้ายมาจากวัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี[2] ลักษณะทั่วไปของพระพุทธรูปองค์นี้ยังมีความใกล้เคียงกับพระพุทธรูปนาคปรกปางมารวิชัยอันเป็นที่นิยมในบริเวณ ภาคกลางตะวันตกของประเทศในสมัยนั้นอีกด้วย[3] หลักฐานดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อเข้าสู่สมัย พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ได้เริ่มเข้าสู่ช่วงเวลาของการมีความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทางภาคใต้กับรัฐไทยที่มีอำนาจทางตอนเหนือ ความสัมพันธ์ดังกล่าวพัฒนาไปสู่การปรับเปลี่ยนและยอมรับคำไทยและระบบการนับศักราชแบบไทย แบบเดียวกับภาคอื่นๆที่อยู่ในเขตแดนประเทศไทยปัจจุบัน เพื่อใช้ในการบันทึกเรื่องราวของตนเอง ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นช่วงสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยมีรัฐทางภาคเหนือและภาคกลาง คือ สุโขทัยและอยุธยาเป็นรัฐศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง หรือรัฐแกน อันจะ กอรปขึ้นเป็นรัฐไทยบนผืนแผ่นดินที่กลายเป็นประเทศเดียวกันและมีประวัติศาสตร์ร่วมกันในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

---

[1] คำแปลของศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ "...พระระเบียงแลห้องอาหารทับอุโบสถาคาร อาหารสำหรับคณะสงฆ์และบุคคลต่างๆ การนมัสการพระบารมี การเขียนหนังสือ จำหน่ายน้ำหมึก (สำหรับเขียน) .. การนมัสการพระบารมี การเขียนหนังสือ จำหน่ายน้ำหมึกกับแผ่น (สำหรับเขียน) เครื่องบูชา อาหารเครื่องบำรุงคณะพราหมณ์ของพระอดสติมหาตมัน...มีทั้งธรรมเทศนาประกอบด้วยธูปประทีป พวงมาลัย ธงพิดาน จามรประดับด้วยธงจีน...บุญกุศลอื่นๆตามคำสอนคือ การปฏิบัติพระธรรมไม่ขาดสักเวลา การบริบาลประชาราษฎร์ การแทนความสุข ความทุกข์ การปราบดินทรีย์สังวรณ์ (ให้สงบ) ผู้ได้ทรัพย์สมบัติโดยความองอาจ ...ชื่ออรรณาย..."

[2] จารึกความว่า "..ในปี พ.ศ. 1834 มีพระบรมราชโองการมหาราช ศรีมาตไตรโลกยราชา เมาลิภูษรวรมหาวะให้เสนาบดี ตาลานี เจ้าเมืองครหิหล่อขึ้น..."

[3] พิริยะ ไกรฤกษ์. 2542. "ศิลปวัตถุที่พบในภาคใต้" สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, 15 , หน้า 7436